

POSTAVA J. V. STALINA V SOVĚTSKÉ DRAMATICKÉ TVORBĚ

Ve dnech nezměrného svého hoře nad odchodem soudruha Stalina vyslovil sovětský lid spolu s pracujícími lidmi celého světa svůj vztah k velikému vůdci a učitelci národů prostou větou: „Nesmrtelné Stalinovo jméno věčně bude žít v našich srdcích!“
Tak tomu také je.

Není oblastí lidské činnosti, lidského snažení a snů, není otázky praxe ani teorie, každodenního života, lidské práce, vztahů ve společnosti, techniky, vojenství, vědy, umění — která by nebyla spjata se jménem nesmrtelného Stalina, v níž by nebyl vložen podíl tvůrčí práce největšího a nejdražšího člověka našeho věku. Dílo Stalinovo je neopřehledně bohatství tvůrčích činů, které znamenaly revoluční obrat nebo skok ve vývoji nejrizičnějších druhů práce a společenských vztahů. Je však vloženo i v nás ve všech, které on vychovával. Proto náš život přítomný i budoucí i život našich potomků bude neustále oplodňován geniím Stalinovým. Živ v našich srdcích, vede nás vpřed i dnes, i zítra, i ve všech dalších dnech našeho života.

Soudruh Stalin, přemožitel carsko-stat-káského řádu v Rusku a budovatel socialistického a komunistického řádu, tvůrce největšího, mohutného socialistického státu, Sovětského svazu — vůdce světového tábora míru a demokracie, podle slov G. M. Malenkova, předsedy Rady ministrů SSSR, „zasvětil svůj život osvobození dělnické třídy a všech pracujících z útisku a jařma vykořisťovatelů, tomu, aby zbavil lidstvo ničivých válek, boji za svobodný a šťastný život na zemi pro dělný lid“.

Soudruh Stalin osvobodil dělnickou třídu a pracující Ruska od útisku vykořisťovatelů, kapitalistů a statkářů.

Soudruh Stalin osvobodil národy Ruska od jha samoderžaví, odstranil sváry, vykořisťovatelskými třídami mezi národy zadržované, vychoval je ke vzájemné úctě, lásce a věrnému přátelství v práci i v boji. Soudruh Stalin osvobodil národy Evropy a Asie od fašistického jha a dal jim svobodu a ne-

a hlouběji chápat dílo Stalinovo a jeho ryzi život, jeho osobnost ocelovou, která, jak řekl soudruh Zápotocký na smutečním shromáždění lidu v Praze v den Stalinova pohřbu, „má všechny vlastnosti tohoto ušlechtilého kovu“. Čím více tak budeme činit, tím více bude oplodňována tvůrčí energie a iniciativa milionů pracujících lidí, kterou on uvolnil a učinil mocnou, nezdolnou a uvědomelou silou, vědomě vytvářející dějiny a stále zrychlující tempo rozvoje lidské společnosti.

S postavou J. V. Stalina jsou spjaty největší a nejrozsáhlejší boje proti carsko-statkářskému řádu, proti buržoazii, proti kapitalistickým intervencím. Neoddělitelný je od vítězné revoluce ruského proletariátu v Řijnu 1917, od boje dělníků, rolníků a vojáků za moc Sovětů, od gigantické práce štábu bojovících, strany a sovětské vlády. Všechny fáze vývoje sovětského státu od jeho vzniku v roce 1917 až po dnešní den jsou spojeny s neúnavnou prací J. V. Stalina a jeho „železnou vůlí“ (Gorkij) — odražením intervence a skončení občanské války, rekonstrukce národního hospodářství a stalin-ské pětilétky, hrůsná obrana a pak rozdrčení fašistického vetřelce za Velké vlastenecké války, další obrovský rozmach a budování Sovětského svazu od roku 1945, jeho nesmírná, úspěchy korunovaná snaha o stmelení tábora míru, odhalování válečných štváčů a dobrodruhů, o udržení světového míru.

Zejména pak od roku 1924, kdy zemřel V. I. Lenin, stále více vystupovala do popředí role soudruha Stalina, moudrého a rozhodného vůdce sovětského lidu v boji proti všem vnitřním i vnějším nepřátelům, v budování socialistického státu. „Je těžké představit si postavu giganta, jakým je Stalin. Za poslední léta od té doby, co pracujeme bez Lenina, neznáme ani jediného obra-tu v naší práci, ani jediného většího počínu, hesla, směru v naší politice, jejichž autorem by nebyl soudruh Stalin, nýbrž někdo jiný. Všechna základní práce — a to musí vě-dět strana — se provádí podle pokynů, podle zásad a za vedení soudruha Stalina,“ psal Kirov.

Soudruh Stalin spojuje v sobě v nejvyšší míře nejlepší vlastnosti revolučního proletari-

Jedním z prostředků poznávání a inspi-race životem a dílem J. V. Stalina jsou vytvo-ry umělecké tvorby, mezi nimiž přední mís-to patří dramatické tvorbě.

Sovětská dramatická tvorba je bohatým zdrojem pro poznávání díla a učení J. V. Stalina. Je výmluvným dokladem toho, jak nerozlučně je osobnost a konání soudruha Stalina spjata se životem lidu, jak hluboko v srdcích lidu žije a bude žít nesmrtelný, nejdražší člověk — Stalin.

riátu, rysy, které sám nacházel u Lenina: prostota a skromnost, železná „síla logiky“, nezdolná jistota vítězstvím, schopnost stráž-livého vážení síly nepřítelů, naprostá zása-dovost, víra v masy, v tvůrčí síly mas, „ge-niální prozíravost, schopnost rychle ulovit a rozluštit vnitřní smysl nadcházejících udá-lostí“, nesmírná láska k člověku, náročnost ke spolupracovníkům, kázeň a vyžadování kázně, důkladnost a naprostá poctivost v práci a tvůrčí poměr k práci. Přesné myšle-ní, jasnost a určitost, neobojnost v boji, ne-smířitelnost k nepřátelům lidu. Odmítání paniky ve chvíli nebezpečí, závatě z úspě-chů, moudrost a rozvážnost při řešení složi-tých otázek. Naprostou pravdivost, vyžado-vání pravdy v hodnocení situace, v závěreč-ných úsudcích.

O Stalinovi a Leninovi psal Kalinin k 60. narozeninám soudruha Stalina: „Jsou to vel-cí lidé nejen sami sebou. Jejich kořeny jsou hluboko v masách, a s nimi jsou krví spjata nejlepší ideály a tužby pracujících světa. Masy chtějí, aby byli velcí, v jejich velikosti vidí masy svou velikost.“

O soudruhu Stalinovi a jeho roli v životě sovětské společnosti i všeho lidstva pravil ve svém projevu na I. Všesvazovém sjezdu so-větských spisovatelů Maxim Gorkij:

„Vystupujeme v zemi, osvětlené geniím Vladimíra Iljiče Lenina, kde neúnavně a závažně pracuje železná vůle Josefa Stali-na. To si musíme dobře pamatovat ve své práci i ve všech vystoupeních před světem.“
Blízkým a rodným, druhem a otcem, stal se Stalin každému sovětskému člověku.

O úloze, díle a osobnosti soudruha Stalina sovětská dramatická tvorba mluví výmluvně a jasně. Činnost soudruha Stalina je za vším

děním her, které vycházejí z pera sovětských dramatiků už ve dvacátých letech. Od roku 1937 pak se objevuje postava soudruha Stalina v hrách přímo a sovětským hercům se tak dostává nanejvýš těžkého a zároven nanejvýš krásného úkolu — ztělesnit nejvyšší, nejkrásnější postavu našeho věku. V ztělesnění nejlepších herců sovětských divadel začíná postava J. V. Stalina přímo a bezprostředně promlouvat k divákovi s jevišťe svými myšlenkami, jednáním, svými vztahy — pomáhá tím neobyčejně ve výchově lidí k věrnosti idejím komunismu, zapaluje pro velké a hrdinské činy, pro nejlepší vlastnosti, které divák pozoruje u soudruha Stalina, stmeluje jednotu lidu, který v čele se stranou a vládou tím pevněji a rozhodněji přistupuje ke svému dílu — budování a krásnění své vlasti.

V mnoha hrách sovětských autorů, kde postava J. V. Stalina přímo nevstupuje, přibližuje se nám Stalin tím, že je nebo byl v bezprostředním styku s jednotlivými osobami: Voropajev ze „Stěsti“ a ředitel Štěpanov z „Ředitelů“ přicházejí na scénu právě a přímo od Stalina. Motylkov s rodinou se v závěru „Slávy“ vydává na cestu — do Kremle, ke Stalinovi. Generál Vatutin ve stejnojmenné hře, generál Muravjov ve „Vítězích“, Lenin ve hře „Na břehu Něvy“ mluví

Pravda, do nejranějšího mládí budoucího vůdce revoluce, světového pokroku, demokracie a míru zasahuje dílo básnickovo, nikoliv dramatikovo, poema Leonidzeho „Stalin“ (1939). Ve svém znamenitém díle kreslí básník bohatý duševní svět chlapce, mnohostranné jeho zájmy, ryzí vlastnosti, růst charakteru. Ukazuje, jak vášnivě miluje mladý Soso přírodu a lidi, písně, tance a hry, zejména hry, které vyžadují sílu, odvahu a obratnost. Jeho oblíbenými hrdiny jsou bojovníci za svobodu; proto s takovým zájmem čte knihy Rustaveliho, Čavčavadzeho, poslouchá vyprávění horského a seleského lidu. Poema končí besedou mladického Stalina s rolníky. Stalin zanotuje bojovou píseň, všichni se připojují:

„Vpředu, v čele zpívajících
on, blýskaje tváří, jde.“

se Stalinem „se scénou“ telefonicky. Jiní vypravují o tom, jak soudruha Stalina viděl: Voropajev o tom, jak viděl Stalina v roce 1941, Gorodcov Voropajevovi o tom, jak Stalina spatřil na frontě v útoku, a nejen sám, „dokonce mnozí ho viděli“. Ve chvílích nejsilnějších citových prožívání, pohnutí, naplnění radostí nebo otřesení smutkem, zmučenu nejistotou — vždy myšlenky a představy sovětských lidí, ztělesněných v hrách sovětských dramatiků, v myslích obrácených ke Stalinovi, letí za ním do Kremle, činí ho účastníkem svých osobních prožitků.

Konečně je řada her, v nichž postava soudruha Stalina vystupuje přímo. Z větších her jsou to:

1. G. Nachučrišvili, „Mladí vůdce“;
2. G. Nachučrišvili-M. Gamreckli, „Lad do Kecchoveli“;
3. Š. Dadiani, „Z jiskry“;
4. S. Vurgun, „Východ slunce“ („Chanlar“);
5. N. Pogodin, „Muž s puškou“;
6. N. Pogodin, „Kremelský orloj“;
7. A. Tolstoj, „Cesta k vítězství“;
8. V. Višněvskij, „Nezapomenutelný rok 1919“;
9. N. Vírta, „Vcliké dny“;
10. A. Pervencev, „Jižní uzel“.

Je to píseň nebo výzva k boji?
Je to vítr nebo bouře vzduchů?

To mladý Stalin narovnává svá křídla a dává se v let, na svou velikou bojovou cestu. Je to právě doba, kdy mladý Stalin navazuje spojení s ruskými marxisty a začíná svou slavnou cestu proletářského revolucionáře. Cesta Stalina-revolucionáře začíná v době jeho studia v tifliském pravoslavném duchovním semináři, kam vstoupil v r. 1894 a kde působil jako theoretik marxismu a organisátor marxistických kroužků až do r. 1899, kdy byl pro svou revoluční práci vyloučen. „Do revolučního hnutí — praví Stalin — jsem vstoupil v 15 letech, kdy jsem navázal spojení s podzemními skupinami ruských marxistů, kteří tehdy žili v Zakavkazsku. Tyto skupiny měly na mne velký vliv a vy-pěstovaly ve mně zálibu v illegální marxis-

tické literatuře.“ (J. V. Stalin, Spisy, díl 13., str. 113.)

Je třeba připomenout okolnosti, které napomáhaly v té době mocnému rozšiřování marxismu v Rusku vůbec a v Zakavkazsku zvláště. V Rusku se v těch letech na základě rozvoje průmyslového kapitalismu a růstu dělnického hnutí začal široce rozšiřovat marxismus. Petěburští Svaz boje za osvobození dělnické třídy, vytvořený a řízený Leninem, dal mohutný podnět k rozvoji sociálně-demokratického hnutí po celé zemi. Vlny dělnického hnutí dobehly i do Zakavkazska, kam už pronikl kapitalismus, kde byl silný nacionálně-koloniální útlak. Zakavkazsko bylo typickou kolonií ruského carismu, hospodářsky zaostalou, agrární zemí s ještě silnými zbytky nevolnictví, země, obydlílenou početnými národnostmi, které tu žily po oblastech, promíchány navzájem... Rozvoj průmyslového kapitalismu byl doprovázen růstem dělnického hnutí. V devadesátých letech vedli v Zakavkazí revoluční práci ruští marxisté, tam vypovězení. V Zakavkazí začla propagace marxismu. Tak charakterisuje hospodářský a politický vývoj v Zakavkazí (ve spojení s vývojem Ruska vůbec) „Stručný životopis J. V. Stalina“ (2. vydání, Moskva, 1952, str. 6-7).

Právě v této době prochází J. V. Stalin svou první etapou revolučního růstu, svým prvním bojovým revolučním křtem.

Objektivní podmínky pro vznik a růst revolucionáře, mimo zmíněné, byly přímo v semináři, kam Stalin vstoupil. „Tifliský pravoslavný seminář byl tehdy školou osvobozených idejí všeho druhu mezi mládeží, idejí jak narodnicko-nacionalistických, tak marxisticko-internacionalistických; kypoval různými tajnými kroužky. Jezovitský režim, který v semináři vládl, vyvolal u Stalina bouřlivý protest, živil a zesiloval v něm revoluční náklady. Památitelný Stalin se stává revolucionářem.“ (Stručný životopis, str. 7-8).

V letech 1896-1897 stojí Stalin v čele marxistických kroužků semináře. V srpnu 1898 vstupuje také formálně do tifliské organisace Ruské sociálně demokratické dělnické strany. (Tamtéž, str. 8.) Stalin se stává členem skupiny „Mesame-dasi“, která přesto, že její většina tihla k buržoasnímu nacionalismu, sehrála kladnou roli v rozši-

řování idejí marxismu. Jádrem menšíny, opravdové, revoluční marxistické části „Mesame-dasi“, byl Stalin se svými skvělými spolubojovníky a přáteli, Kecchovelim a Culukidzem, kteří tak záhy zahynuli (Kecchoveli zavražděn carskými vězňiteli v září r. 1903, Culukidze umírá na tuberkulózu v r. 1905).

Stalin patří v této době k neenergičtějšímu a nevýznačnějšímu pracovníkům sociálně-demokratické organisace. „Tifliská ústřední sociálně-demokratická skupina vykonala obrovskou revolučně propagandistickou a organisaci práci pro vytvoření nelegální sociálně-demokratické stranické organisace“ (L. P. Berija, K otázce dějin bolševických organisací v Zakavkazsku, 1941, str. 17).

Pod Stalinovým vedením po prvé používá revoluční organisace dělnictva (marxistická revoluční část „Mesame-dasi“) nejen čistě theoretické, propagandistické práce, nýbrž prakticky vede, organisuje a denně řídí dělnické hnutí, stávkové hnutí, politické demonstrace. Stalin důkladně a pilně čte Leninu, osvojuje si jeho učení, rozvíjí je a aplikuje v praxi.

„Vzpomínám si — říkal Stalin — na rok 1898, kdy jsem po prvé dostal kroužek dělníků železničnických dělen... Zde, v kruhu těchto soudruhů, jsem tenkrát dostal svůj první bojový revoluční křest... mými prvými učiteli byli tifliskí dělníci.“ (J. V. Stalin, Spisy, díl 8., str. 174-)

Období prvního bojového revolučního křtu, počátku revoluční práce soudruha Stalina, zobrazil ve své hře dramatik Georgij Nachučrišvili.

Je to hra „Mladí vůdce“.

Hra má 4 dějství, 11 obrazů. Zpracovává období let 1896-1898, t. j. ukazuje nám Stalina 17-19letého.

Od prvních výstupů vystává před námi skvělý obraz „plamenného kolchídce“, známého z obrazu Toidzebo. Soso (Stalin) vstupuje do bytu ruského dělníka Afanasjeva v Tiflise s knihou v ruce, živě zdraví přítomné, jednoho po druhém. Na otázku, jak se mu daří, odpovídá hbitě a temperamentně: „Děkuji, Ivane Ivanoviči! Žiji a všechno plánu... Soso plane údivem nad novým světem, který se před ním otevírá při četbě knih vzdělaného a zvidělaného dělníka Afanasjeva. Avšak nejen zaujetí, i rozhod-

pro vytvoření centralisované revoluční dělnické strany. — A stejně nemilosrdně drtí všechno, co se nám stává do cesty za naším velikým cílem.“ Tak informuji v „Rodině“ schůzku dělníků dva blízcí spolupracovníci Leninovi, Babuškin a Selgunov. A znovu, ještě silněji, vyvstává v představě diváka postava Stalina, když o Stalinovi majednou promluví Lenin:

Lenin (pojednou s velkým vzrůšením):
A o Zakavkazí jste už slyšeli?

Hlasy: Víme, víme! Slyšeli jsme od Babuškina.

Lenin: Ale víte opravdu všechno?

Hlasy: Je tam — Stalin!

Lenin: Výborně. Vyřďte, Ivane Vasiljeviči, že mu pevně, přátelsky tisknu ruku, soudruhu Stalinovi. Přátelé, volám vás všechny — ještě uslovněji rozšiřujte a upevňujte spojení se všemi dělníckými centry v Rusku. Náš „Svaz boje“ at se stane základem k založení strany.

Babuškin: My všichni teď stojíme u kolébky strany.

Lenin: A vybudujme stranu velikou, mohutnou, nepřemožitelnou!

Tak ve slavné chvíli, kdy se rodí budoucí vítězná strana, nejskvělejší oddíl dělnické třídy v boji proti vykořisťovatelským řádům a za šťastný, tvořivý život, je v srdcích a myslích členů „Svazu boje“ i diváků, hře přihlížejících, spolu s Leninem — veliký Stalin.

Lenin a Stalin — před novou etapou své činnosti, před úkolem vytvořit, zocelit a k vítězství dovést ocelovou stranu dělnické třídy a pracujícího lidu, komunistickou stranu.

Opustiv seminář, pracuje soudruh Stalin v Tiflise dál. Dosahuje úspěchů — daří se mu sloučovat boj za hospodářskou práva dělníků s bojem politickým, dosahuje vítězství tedy i v otázce nových revolučních metod boje, v ostrém konfliktu s oportunistickou většínou organizací „Mesame-dasi“, která se kloní k ekonomismu. Nachází odevzu a podporu u pokrokových dělníků Tiflisu. Od podzimu roku 1900 pracuje v Tiflisu v nejtěsnějším styku se Stalinem vynikající spolupracovník Leninův, Viktor Kurnatovskij (o něm je také zmínka v závěru „Rodiny“). Od prosince 1900 začíná vycházet Leninovo-

Pod vedením Stalinovým vítězí tífliští dělníci; vyhrávají stávkou, domohou se propuštění zatčených soudruhů — kapitalisté odvolávají své příkazy, které měly dále omezit práva dělnictva a učinit jejich život ještě nesnesitelnějším. Vítězí však Stalin i v semináři. Žádná zárnika, žádný falešný důkaz o špatném prospěchu se nenajde, pro který by mohl být propuštěn ze semináře. Avšak Stalin sám odchází ze semináře, protože ještě naposled duchovní „otec“ semináře větou z jejich vlastního evangelia: „Chraňte se lížproroků, kteří k vám přicházejí v rouše beránčím, uvnitř jsouce vlci draví.“

„O mne mít starost nemusíte! Já vím sám, kam mám jít...“

S těmito slovy odchází Sosó v posledním obraze z pracovní rektorovy, to jsou poslední slova hry. Otevírá se další, veliká, skvělá cesta vůdce, proletářského revolučníka a tvůrce nového socialistického řádu. Stalin, který právě prošel svým prvním bojovým křtem, vychází z těsných zdí semináře na široký prostor zakavkazského a pak i všeho ruského a světového dělnického revolučního hnutí.

Ne sice na scéně, avšak reálně přítomna v ději, spojena cíli, myšlenkami a společným bojem s Leninem a jeho „Svazem boje“, vystupuje postava nejvčetnějšího spolupracovníka Leninova v závěru Popovovy hry „Rodina“. V posledním (10. obrazu) hry přichází, propuštěn právě z vězení, Vladimír Iljič Lenin, na schůzi „Svazu boje“. Venku evakují kopyta koní carských policistů, je vyhlášena stávka, špiclové slídí po revolucionářích. Avšak v dělnickém těsném bytí je světlo, jasno. Přichází Lenin, který v žaláři vypracoval návrh programu budoucí strany, sociálně-demokratické strany Ruska, pozdější bolševické strany. Je rok 1897. Zprávy o mocném a stále se rozrůstajícím revolučním hnutí v Zakavkazsku pronikají až sem a vnukají jistotu, optimismus, víru v úspěch a vítězství. „Až ze samého Zakavkazí přišly zprávy. Tisíce verst od nás, na druhém konci země, mají tutéž linii, co my tady, u Vladimíra Iljiče. — A tam si hnutí nachází nové znamenité lidi... Stalin! O něm nám píše Viktor Kurnatovskij, o něm píše Michail Kalinin, a všichni mu říkají Stalin. On, stejně jako Vladimír Iljič, je pro bojovou linii,

vaše administrativa i sama vláda zachvěla!“ Tak končí I. dějství hry, otevírajíc širokou perspektivu rozvoje dělnického a stávkového hnutí. II. dějství hry se rozvíjí prudce, s narůstající stávkou, kterou tífliští dělníci uspořádali. Stalin a jeho přátelé projevují vrcholnou rozhodnost, vynalézavost a dovednost v boji s přesilou, s policisty, žandarmy v uniformách i bez nich, se zrádci typu Severiana. Buržoasní pomahači, pozdější menševici, se jim snaží vrážit nůž do zad. Využívají všech příležitostí a míst, knihovny, soukromých bytů, scházejí se dělníci a mladí revolucionáři se Stalinem v čele. Stávka trvá den a noc. Sosó (Stalin) vybízí k odvaze a energicky. Jakmile je stávka jednat rychle a energicky. Jakmile je stávka vyhlášena, je třeba rozhodně jít do útoku a až do samého konce nepouštět iniciativu opatření, která mají zajistit jednotu dělníků v těžké stažce s carskými žandary a kapitalisty: „...Administrace a policie použijí stávkokazů, aby rozpoltili jednotu dělníků. Ale pamatujte, soudruzi, že jednotu dělníků je třeba strážet jako zřítelnicí oka, protože v této jednotě je záruka vítězství. Proto je třeba ještě této noci obejít Nachalovku a Didube a prostřednictvím členů našich kroužků dodat myslí dělníkům, vysvětlit jim situaci, která se vytvořila, a vnuknout jim pevnou víru ve vítězství. Přitom je třeba zjistit všechny, kdo potřebují neodkladné materiální pomoci a podpořit je z naší stávkové pokladny... Je třeba předpokládat, že vláda, aby nás zastránila, bude provádět masová zatýkáni... Ale my musíme být na stráži a všude, kde je to jen možné, vystoupit jako organizovaná masa a vymoci si osvození našich soudruhů.“

Takový je Stalin v raném období, v prvním rozletu své revoluční práce, v letech 1896-1898 v Tiflise. Je všude, je neúnavný, je rozhodný a tím optimističtější, čím více překážek se mu staví v cestu. Čím více čte a čím více se zabývá revoluční prací, tím více myslí Stalin na Lenina. Proto dramatik vkládá Sosovi do úst známou větu, kterou podle svědectví přátel Stalina mladí pronesl Stalin v té době (zachyceno ve „Vyprávěních starých dělníků Zakavkazí o velikém Stalinu“): „Lenin! Musím ho vidět stůj co stůj!“ (1. obraz, IV. dějství.)

nuti je v Sosovi; Sosó nesní naplano, rozhoduje se, proměňuje myšlenky a touhy v čin: „Ivane Ivanoviči! V tom už jsem se rozhodl!“

I Afanasjeva, který má obsáhlou knihovnu, dělá si výpisky. V semináři organizuje Sosó rozsáhlou vzdělávací práci, která postupně přechází v politickou. Sosó a jeho přátelé přepisují „Kapitál“, jehož jeden exemplář se jim podařilo sehnat. Sosó projevuje velikou lásku k rodině a ruské literatuře. Afanasjev i v tom je jeho učitelem. V závěru 1. obrazu dopouje Sosovi přečíst silnou revoluční básně Maxima Gorkého „Píseň o Sokolu“. Sosó stojí nebojárně v čele pokrokových žáků semináře, když duchovní „žandár v kutně“ koná prohlídky, pronásleduje studenty za čtení Hugova románu „Pracovníci moře“. Jen svým důvěrným přátelům světuje se Sosó s tím, že chodí (bez dovolení) do dělnických kouzků. Pevně odhodláni učít se i učít projevuje Sosó v každé chvíli. Tak uvádí večerní besedu, na níž se schází s dělníky (3. obraz): „Přišel jsem k vám nejen proto, abych vám pomohl v učení, ale abych se sám u vás přiučil revolučnímu boji.“

Sosó přesvědčivě ukazuje dělníkům tíflišských železničnických dělen, že bez revoluční teorie není revoluční praxe. „...to znamená, že vítězství přijde samo, a že máme sedět s rukama v klíně. Ne, soudruzi!“ Podobně jako potírá Lenin v Popovově „Rodině“ Strjapunova (závěr hry), i zde Stalin potírá podobného hlasatele „theorie“ (Severiana), který prohlašuje, že prý je brzo mluvit o revolučním boji v Rusku. Společně a správně pochopení cílů a metod boje revolučního proletariátu u Lenina i Stalina podtrhuje i výstup, v němž Sosó (v 3. obraze) cituje Leninovo dílo „Kdo to jsou, přátelé lidu“ — a dává jasný program otevřeného politického boje, který povede „k vítězné komunistické revoluci“. Tak krok za krokem poráží ze zbáběle a zrádce, sjednocuje opravdové, poctivé dělníky k neohroženému boji, pěstuje v nich odvahu, která nezná strachu z obětí ani překážek v cestě za velikým cílem, vede dělníky Tiflisu k první mocné, opravdové stávce: „Soudruzi! Počínaje dneškem musíme přistoupit k přípravě takové organizované a mocné stávky, aby se

va „Jiskra“, jejímž stoupencem se Stalin okamžitě stává, spadá v Leninovi tvůrce opravdové marxistické strany, vůdce a učitel, který „o celou hlavu“ převyšuje současné Leninovy spolupracovníky; stále se mi zdálo... že Lenin ve srovnání s nimi není prostě jeden z vedoucích, nýbrž vůdce vyššího typu, hotský orel, který neznastrá chu v boji a směle vede stranu vpřed po ne-prozkoumaných cestách ruského revolučního hnutí“ (J. V. Stalin, Spisy, díl 6., str. 52 až 53.) V letech 1900–1901 zásluhou revolučních sociálních demokratů v Tiflisu rostla vlna hospodářských stávek, jako byla na př. obrovská stávka dělníků železničních dílen a skladů v srpnu 1900, prvomájová demon-strace 22. dubna 1901, kterou Leninova „Jiskra“ hodnotí jako událost historického významu pro celé Zakavkazsko. Její působení na další rozvoj hnutí na Kavkaze je neobyčejně velké. Tak revoluční menšina z „Mesame-dasi“ pod vedením Stalinovým přechází definitivně od úzké kroužkové propagace k masové politické agitaci, dochází ke spojení socialismu s dělnickým hnutím, jako tomu bylo před několika lety s Leninem 21. března 1901, kdy police vykonala prohlídku na fyzikální observatoři, kde Stalin žil a pracoval, je nucen skrýt se do podzemí a od té doby až do Říjnové revoluce žije napjatým, hrdinským životem revolučně-profesionála, revolučně leninské školy.

Od září 1901 z iniciativy soudruha Stalina a jeho nejbližšího spolupracovníka Lada Kečchovelidze vycházejí první ilegální gruzínské sociálně-demokratické noviny, „Brázda“ („Boj“). Založení tohoto časopisu je ukázáno ve hře „Lado Kečchovelidze“ od G. Nachurčiviliho a B. Gamrekeliho. V třetím obraze hry, v jediném, kde přímo vystupuje soudruh Stalin. Soudruh Stalin přichází z jednoho z mnoha utkání s oportunisty a nacionalisty, vedenými Karlem Kečchidzem, jímž se „nelíbí taktika“ revolučních sociálních demokratů. Soso (Stalin) oznamuje v žertu, že „po krátké přestávce nepřítel ostudně přehraje“ (Podobná scéna, avšak přímě na jevišti, se odehrává ve Vurgunově „Východu slunce“, ve 4. obraze.)

Lado podává návrh na zřízení nelegální tiskárny. Soso (Stalin) přesvědčuje ostatní, aby byla umístěna nikoliv v Tiflisu, nýbrž

batumských dělníků se dovídá divák velmi názorně: V 1. obraze jsme svědky nelidského jednání mechanika Alexandra s Davidem, mechanik mu uděluje za „odmlouvání“ pokutu, za nenabroušený pilník další pokutu, bez příčin políčkuje dělníka Vartana. Systém nelidského zacházení, omezování všech sebevěmejších práv dělníka, systematické pokutování pod jakoukoliv záminkou (pro další snížení mezd dělníkům), zatýkání a policejní zvůle – taková jsou „práva“ batumských dělníků, jímž Čcheidze vykládá o „hvězdičkách a pějscích“. Avšak jen do příjezdu soudruha Stalina. Jen do příjezdu soudruha Stalina trvají národnostní třenice, zasévané zaměstnavateli mezi dělníky. Zaměstnavatelé na příklad, jak se dovídáme v 2. obraze, „vzali na lod nějaké uprchlíky, turecké Armény, aby nosili náklady“, vyprovokovali řeč mezi Armény a Gruzínci. Příklad Tiflisu jako zářivý vzor svítí batumským dělníkům na cestu; vnuká jim důvěru ve vlastní síly. Gervasij mluví o tom (2. obraz): „Dělníci leccos svedou. Slyšeli jste, co se letos stalo v Tiflisu v železničních dílnách? No! Prvního máje dělníci svolali schůzi a dokonce vyvěsili rudou vlajku...“

S velikou radostí a touhou očekávají proto batumští neznámého vůdce úspěšného tífiského hnutí: „Kdyby už přijel ten soudruh z Tiflisu!“ Tak se tvoří a vyrůstá vztah ke Stalinovi ještě dlouho před tím, než přijíždí do Batumi, než se objeví ve hře před divákem. Dramatik jako by si šetřil velikou postavu vůdce, neexponoval ho předčasně. Několikrát se ozve ve hře touha lidí vidět konečně onoho soudruha z Tiflisu; kéž by už byl tady. Konečně přijel, a opět se o tom jen dovídáme z vyprávění Zevara: „Já znám jednoho a ten do člověka vidí... Má ostrý, pronikavý pohled... Přijel z Tiflisu...“ Na naléhání vypravuje Zevar, jak se s ním setkal před vraty továrny: „...řekli mi, že někdo na mne čeká u brány. Tak jsem šel ven. Vidím – prochází se mladý člověk... No, může mu být dvacet nebo dvaadvacet. Asi dvakrát jsem šel kolem něho a pak se ptám: Čekáte na někoho? – „Ano. Pracuje u vás nějaký Zevar? – Pracuje, povidám. Můžu ho zavolat. Co mu mám říct, kdo se po něm ptá? – Ten má ostré oči. Podíval se na mne, usmál se, pak mi stiskl ruku a povidá: „Výborně, jsi dobrý konspirátor...“ Pak

jsem ho zavedl k Silibistro Lomdžarii. Seznámil jsem ho tam s bratry Darachvelidze a ještě s někým. To je zvláštní člověk... Řekl, jak se mají organisovat kroužky. Vysvětli, jak je třeba bojovat za naše požadavky. Vypřál se na náš život, na život batumských dělníků. My jsme mu vyprávěli. Silibistro mu řekl: „Ruce nás svědčí, chceme něco dělat.“ A ten na to: „Je vidět, chceme vídat, že je tu půda dobrá.“

Zvláštnost, ryzí charakter, ohromná pravdivost a smělost revolučně... to vše u Stalina okamžitě získává dělníky Batumi. „Ne, kamaráde – začíná třetí obraz dělník Elišuk, – takový člověk u nás ještě nebyl. Čopak dříve někdo s námi takhle mluvil? ... Každé jeho slovo zapadne do srdce, jako by to byla moje vlastní slova, moje vlastní myšlenky... To je právě to, že jeho myšlenky nejsou v rozporu s našimi.“ Stalin mluví z duše dělníkům, pracujícím člověku. Z odvahu lidu vychází Stalin, a jeho odvalu zase sám posiluje. „... Jak dlouho máme čekat podle tebe? Ten soudruh říká, že brzy začneme opravdu bojovat,“ říká Elišuk opatrnému Nestorovi, hlasateli teorie „postupného přechodu“ k vládě proletariátu.

Jestě stále se neobjevuje soudruh Stalin na scéně přímo, avšak jeho činnost je v plném proudu. Zemřel právě chudý dělník, Armén. Z podnětu soudruha Stalina chystají se na pobřeží Gruzínci i Arméni, zapomenuté na své národnostní rúznice (ostatně zasévané mezi ně kapitalisty); pohřeb se tak stane aktem sjednocení dělníků a odstranění zbytečných sporů mezi národnostmi. Pohřeb se stává velkou demonstrací, která je významným bojovým úspěchem, zásluhou Stalinovou. Po prvé se objevuje Stalin v této hře na scéně v 5. obraze, kde se batumští dělníci scházejí na Silvestra 1901 v bytě dělníka Silibestra Lomdžaria a pod rouskou novoroční slavnosti pořádají konferenci batumského výboru strany. Stalin přichází v samotném závěru obrazu. Prostý, srdečný jako bratr, věcný a pevný, opravdový revoluční, vstupuje do života přítomných stručnou hřejivou scénou:

(Vstupuje Stalin v doprovodu bratří Darachvelidzeových)
Stalin: Budte tiskrát zdraví, soudruzi.
Budte tiskrát zdraví!
Všichni: Budte zdraví!

Zevnar: Jak to slovo hřeje!

Stalin: Jaké slovo?

Zevnar: Soudruzi!

Stalin: Ano, je to krásné slovo. Jsou všichni

pohromadě?

Zevnar: Ano, všichni.

Stalin: Tak začneme.

Překrásný, plný jasu a hřejivého tepla, plný nezlomné vůle k boji a rozhodnutí věst jej až do úplného vítězství, je 7. obraz hry, kde v Sibiřstrově bytí Stalin s přáteli beseduje, připravuje je na další boj, ukazuje jim konečné cíle boje. Zatím co do jeho příchodu mnozí sotva byli schopni bit se za prosazení požadavků hospodářských, rozšiřují a prohlubují se pod vedením Stalinovým perspektivám batumských dělníků tak, jak to s nimi stěží kdy mohli tušit. Stalin je učí budovat a dobudovat stranu, které je bezpodmínečné potřeba pro boj proti vykořisťovatelům, za svobodu a vládu, učí je nebát se obříží a oběti, učí je jednotně se bit, bez rozdílu, zda Rus nebo Armén, Turek nebo Gruzinac, učí je rozbít kompromisníky, vyhažovat „boj všem zbabelcům, kteří svými kompromisy a svou propagandou nejen že nepomáhají vývoji dělnického hnutí, nýbrž naopak překážejí mu“. Závěr obrazu, kdy dělníci zpívají národní písně, připíjejí na zdraví svého nejlepšího přítele a učitele, patří k nejkrásnějším místům hry. Takto vyslovuje své přání Stalinovi dělník Elišuk. „Přejem ti, abys stejně jasně svítil na cestu celé dělnické třídě ještě mnoho, mnoho let!“ V závěru 7. obrazu Stalin vybízí k rozchodu, svítá. Používá tu svého oblíbeného obrazu slunce, jímž mnohokrát symbolisoval perspektivní úspěchů a vítězství socialistické revoluce.

„Už svítá, soudruzi! Je čas se rozejít. Brzy vyjde slunce. Uplynou léta, soudruzi, a dočkáme se dne, kdy slunce pro nás nikdy nezapadne.“

V předvečer stávků 9. března 1902 dochází znovu ke střetnutí s oportunisty, zejména ve chvíli, kdy policie věrolomně porušila slib a zatkla dvaatřicet předních dělníků, aby potlačila stávku. Stalin vydává stávkový a rozhodný rozkaz: pokračovat ve strážce! Rozhodně odmítá vyjednávače oportunistů a reformistů, Nestora, který poukazuje na to, že může téci krev.

Stalin: „Kdo se bojí prolévat svou krev za dělnická práva, ten není revolucionář.“

Do demonstrace carská policie a vojsko střílí. Jsou mrtví, ranění. Smrtelně je zraněn dělník Elišuk, jeden z nejbližších přátel a spolubojovníků Stalinových. Umírá s pevnou jistotou, kterou mu vnuká Stalin, nezlomný vůdce revoluce: „Ani jediná kapka krve nebyla prolita nadarmo. Věť, soudruhu, vítězství bude naše.“ Elišuk: „Věřím, učitel.“

Po střelbě do batumské demonstrace (9. III. 1902) je soudruh Stalin (5. IV.) zatčen, vězněn v batumském, v kutaisském a znova v batumském vězení, avšak nepřerušuje spojení s revoluční prací. Na podzim 1903 je vypovězen do Východní Sibiře, odkud prchá 5. ledna 1904. V 12. obraze, kde je zobrazena schůze v Chudavovském lese v r. 1905 v Tbilisi, v ostré srážce potáží revoluční dělníci jalové řečnické, kteří prohlásili revoluci za skončenu, protože se Rusko stalo konstituční monarchií a vláda svolává Státní duma. Stalin rozdrtil promonarchickou opozici, když vystoupil se známým požadavkem tří věcí, jež revoluce potřebuje: „za prvé zbraně, za druhé zbraně a za třetí zase a zase zbraně“. A poslední obraz má pak zvlášť historický význam: ukazuje první setkání Lenina a Stalina, k němuž došlo v prosinci 1905 na první Všeruské bolševické konferenci v Tammerforsu (Finsko). S velikou úctou a uznáním vyslovuje se Lenin před delegáty konference o Stalinovi. Velmi jasně a pročitelně napsal dramatik scénu setkání Stalina s Leninem, která tvoří také závěr hry. Stalinovi ukáží Lenina, který právě mluví se skupinou delegátů. Stalin si představoval (podle vlastních slov) Lenina velikého i fyzicky. *Jeden z delegátů odpovídá:* „To si mnoho lidí myslí! Ale Vladimír Iljič svým zevnějškem se ničím, vůbec ničím nelíší od obyčejných smrtelníků a hlavními jeho rysy jsou skromnost a prostota.“

Stalin tise odpovídá spíše na vlastní myšlenky než delegátu:

„Ano, takový má být nový vůdce nových mas, prostých a obyčejných, nejširších mas celého lidstva.“

Přistupuje Lenin. Stalin se představuje:

Stalin: Jsem delegát Zakavkazska!

Lenin: Právě jsme o vás mluvili. Ohnivý kolchidec, že?

Stalin (se usmívá): Ano, tak jste mě nazval.

Budte zdráv, horský orle!

Lenin: Dejte, at vám stisknu ruku.

Tak ukazuje Dadianiho hra Stalina v batumském období jako organizátora, který dovedně spojuje stávku s politickou demonstrací, který nesmířitelně bojuje s oportunistem, v boji s ním vytváří leninsko-jiskrovskou organizaci v Zakavkazsku na pevných základech proletářského internacionalismu, když v jejích řadách sdružuje proletáře všech možných národností, Gruzince, Armény, Azerbajdžance, Rusy. „Lenin později nejednou uváděl zakavkazskou organizaci strany jako vzor proletářského internacionalismu.“ (Stručný životopis, str. 19), jak to činí i Lenin ve hře Dadianiho, v posledním obraze hry.

Po útěku z vyhnanství v Sibiři počátkem roku 1904 J. V. Stalin se vrhá do práce a za pomoci svých spolupracovníků řídí a zoceluje revoluční hnutí v Zakavkazsku. 1.—31. prosince 1904 řídí v Baku druhou všeobecnou stávku (první na jaře 1903), která „posloužila jako signál k slavným lednovým a únorovým vystoupením po celém Rusku“.

(J. V. Stalin, Spisy, díl 2., str. 137.) V letech první ruské revoluce (1905 až 1907) vedou zakavkazští bolševici v čele se soudruhem Stalinem boj za odhalení menševismu a za získání dělnických mas na svou stranu. V letech 1904—1907 vykonal soudruh Stalin, stojící v čele zakavkazských bolševiků, obrovskou theoretickou a organizační práci. Vedl a usměřoval boj celého bolševického tisku... Ve svých dílech a článcích rozvíjí soudruh Stalin boj proti menševikům, hájí, odvrací a propaguje leninské učení o proletářské straně a organizační zásady bolševismu“ (L. P. Berija, K otázce dějin bolševických organizací v Zakavkazsku, str. 59—60.) Podobně jako v Batumi (jak to ukazuje hra „Z jiskry“), také v Baku likviduje soudruh Stalin národnostní třenicí uvnitř dělnictva, likviduje menševiky, reformisty a zradce dělnického hnutí — zakládá list „Bakinský proletář“, organizuje masovou politickou demonstraci proti carismu a kapitalistickému útisku, znovu pak stmeluje proletariát a pracující pod praporem společného boje na pohrbu nejbližšího

svého spolupracovníka v Baku, Chanlara Sataralleva.

Tímto obdobím a událostmi od půle června 1907 (kdy Stalin přijíždí do Baku) do 29. září (pohřeb Chanlarův) se zabývá hra azerbajdžanského dramatika Samedá Vurguna „Východ slunce“ („Chanlar“), dramatická poema o 10 obrazech.

O období své práce v Zakavkazsku (1905 až 1908) píše soudruh Stalin: „Tři roky revoluční práce mezi dělníky naftového průmyslu mě zocelily jako praktického bojovníka a jednoho z místních praktických vůdců. Ve styku s takovými pokrokovými dělníky Baku jako Vackem, Saratovem, Fioltovem a j. s jedné strany — a bouří nejlubších konfliktů mezi dělníky a petroleji s druhé, jsem po prvé poznal, co je to věst velké masy dělnictva. Tam, v Baku, jsem tak dostal svůj *druhý bojový revoluční křest*.“

(J. V. Stalin, Spisy, díl 8., str. 174.)

„Červnem 1907 začíná bakinské období revoluční činnosti Stalinovy. Vrátil se z V. (Londýnského) sjezdu RSDDS, opouští Stalin Tiflis a z vůle strany zakotvuje v Baku — největší průmyslové oblasti Zakavkazí a velmi důležitém centru dělnického hnutí v Rusku. Zde koná přípravnou práci na semknutí bakinské organizace podle zásad Lenina, na získání dělnických mas pod praporem bolševismu. Stalin organizuje boj proti vytlačení menševiků z dělnických okrsků Baku... Stalin řídí bolševické nelegální i legální orgány... Stalin usměřuje boj bakinských dělníků. Dovedně uskutečňuje leninskou taktiku mobilisace dělnických mas proti carské monarchii, dosáhl Stalin vítězství bolševiků v této kampani.“ (Stručný životopis, str. 44—45.)

Vurgunova hra „Východ slunce“ patří k nejlepším, nejpoeetičtějším hrám o životě a díle J. V. Stalina, v nichž soudruh Stalin vystupuje.

Na rozdíl od hry Dadianiho začíná přímo (v I. obraze) vstupem Stalinovým, který okamžitě po příjezdu do Baku v červnu 1907 pouští se do práce na odstranění rozkolu v dělnictvu, na potření menševiků, kteří rozkol zasévají, aby svedli dělnictvo se správné cesty boje proti vykořisťovatelům, sjednotily je dělnictvo v obrovskou, jednotnou frontu, pod jejímž náporem se otrásá carsko-kapitalistický řád v Azerbajdžanu i v celém Rusku.

To už je Stalin mužné zralosti. Prošel svým prvním bojovým křtem v Tiflisu, má za sebou velkou školu práce v Batumi, zná Baku řadu let, — a teď osobně přijíždí, aby vysoko zvedl nad Baku prapor revoluce.

Zatím co v celém Rusku vláda revoluce už opadá, bouří stále ještě v Baku. I v tom je kus zásluhy soudruha Stalina, jemu v první řadě platí uznání Leninovo, který ještě o roce 1908 v Baku říká: „Poslední mohykáni masové politické stávků...“

Ve hře Vurgunov je v 1. obraze (v bytě dělníka Chanlara a jeho matky) Stalin očekáván k večeri. Chanlar, který se se Stalinem osobně stýká a s ním spolupracuje, vyjadřuje ve svém chování, ve své zdrženlivosti, v mluvení o Stalinovi veškerou úctu, lásku a obdiv ke Stalinovi jako k zvláštnímu, vynikajícímu, nevděčnému člověku. „...je můj druh — a bratr. Dražší bratra“ — odpovídá skupě na matčiny zvědavé otázky. Tím pozoruhodnější je představa matky Kyzetar o Stalinovi, která ho viděla jen jednou, letmo, o jeho práci, o jeho poslání v Baku neví však nic. „Jakmile jsem ho první uviděla, / hned připadal mi tolik, tolik blízký, / jako bych ho už sto let byla znala. / Jen v jeho přímou tvář jsem pohleděla, / chápala jsem, jak čestný je a smělý. / Všiml sis, synku, že se stále smějí / ty jeho oči? ... Tak je ústy prosté dělnické ženy bystře a výstižně charakterisován Stalin — Stalin vůdce dělnické třídy, přítel a druh pracujícího člověka, všem pracujícím „tolik, tolik blízký“.

Nesmírná srdečnost, bezprostřednost a hřejivý lidský vztah k člověku dýchá hned z prvních Stalinových slov, s nimiž vstupuje na scénu: „Tvůj synek Chanlar, to je dobrý hoch. / Takové sny bych všem matkám přál“. A hned se živě zajímá o Chanlarův vztah k Mechriban, vysoce hodnotí, prostými lidskými slovy, jejich lásku: „Nu, to je třeba blahopřát ti z duše, / Chanlare. Láška, to je velký dar.“ — A po svém zvyku, i v této, zdálo by se, vedlejší věci, ukládá Chanlarovi úkol: „Jen dobře ochraňuj svou přítelkyni!“ Spojuje pak soukromý vztah a cit dvou lidí s velikými cíli boje, dodává:

„Přijde však doba, kdy svobodný člověk / nalezne též svou lásku svobodnou / i štěstí. Vždyť my pro příchod těch dní, / soudruzi, dneska všichni pracujeme.“ / Tak v sobě Stalin, skvěle kreslený básníkem Vurgunem,

v nejvyšší míře slučuje nesmírnou lidskou srdcečnost, prostotu a lásku k člověku — s velikými perspektivami boje za svobodu a štěstí člověka, boje, vedeného proletariátem.

Jiskřivý, břitký Stalinův styl vyniká i v prostředí přátel, s nimiž se (v 1. obraze, ve 3. a 6.) schází. Jednou, dvěma větami vyvrací pádně nesprávný důkaz, představu, pojem. Prudký Kečal s nenávistí prohodí na adresu kráječů Mullů, kteří „ohlupují duše“: „Kdybch tak všechny mešity mohli zbořit!“ Na to Stalin: „Což — zbořit je — by nebylo tak těžké...“ Mešity ale člověk postavil. / Když my však jednou laskavě a mírně / naleznem cestu k lidem do srdcí / a zbavíme je nedůstojné víry, / mešity rázem samy zřítí se.“

I Stalinovo poučování je skrz naskrz lidské, hřejivé, ne mentorské a povýšenecké. Váňa mluví o zbabělosti menševiků, s nimiž má Chanlar na Kobův (Stalinův) příkaz přivít schůzku. Stalin na Váňovu poznámku klidně a ostře odpovídá: „Není hrdinství spílat nepříteli. / Proč vrtíš hlavou, Váňo, co to je? / Pochopit, kdo jsou, jací, co by chtěli, / a potom teprv — přímo do boje!“ Na dodatek matky Kyzetar „Odvaha vždycky zlobí statečného“ — pohotově a moudře připojuje Stalin: „Hle, moudrost, větší nežli světadíl. / Je z duše lidu, z lidu, přímo z něho. / Jen kdyby se s ní každý poradil...“

Stalinovy příkazy jsou přesné, konkrétní, naléhavé. Posílá Mešadibeka, jednoho ze svých vynikajících spolupracovníků v Baku (pozdějšího komisaře sovětské vlády v Azerbajdžanu, zavražděného anglickými interventy) na vyzvědku, k pastýřům, rolníkům a džigitům: „Povesnicích je dosti statečných...“ a ukládá mu upevnit spojení rolnického lidu s dělníky Baku: „...nalezněš lidi, vnímavé a smělé, / a povíš jim, jak Bakinci se bijí, / co všechno chtějí dělníci, jim povíš. / S rolníky nutno svazek upevňovat, / všemožně, stále. V tom je naše síla.“

Je velkou zásluhou dramatika Vurguna, že lidskými, prostými slovy dává Stalinovi vyslovovat vědecké zásady, bojová hesla. Tak zásadu spojení socialismu s dělnickým hnutím vyslovuje u Vurguna Stalin (v 1. obraze) lehce, srozumitelně pro každého: „I komunismus nezrodil se jenom / z vědění, ale také z žhavé touhy.“

Leninská zásada o tom, že komunisté mu-

si snít, chtějí-li vidět daleko kupředu, zní ve Stalinových slovech: „Jak bez slunce by měl být neradostný, / tak budoucnost je mrtva bez snění.“

Nesmírně prostě, i nejprostšímu, ve tmě zaostalosti žijícímu člověku srozumitelně vysvětluje Stalin, když odpovídá matce, „co je to komunismus“: „Komunismus — je, matko, lidské štěstí. / Až nastoupí, to nebudě už chudých, / bohatých, ani nepřátelství ne, / útlisku též ne, násilí a klamu. / Rovni si budou všichni od kolébky. / A práce bude vládnout nad světem, / ta jediná hodnota spravedlivá. / A proto nyní bojujeme, matko. / Věř, ten den přijde k radosti všech matek, / a do rudého hedvábí se potom / vesnice obléknou a otevřené / a svobodné pak zazvučí náš zpěv.“

Obrazem slunce končí Stalinův závěr 1. obrazu, obraz slunce — svítajícího komunismu — prochází celou hrou. Obrazy slunce, jak často se objevují ve Stalinových scénách a provolaných, a to právě v nejvzrušenějších, bojových situacích, na vzestupu revoluce! To, co přiznává Chanlar („Jak jsem se změnil, Kobo, od té chvíle, / kdy jsem tě spatřil!“) mohou přiznat všichni spolupracovníci, ve hře vystupující po boku Stalinově, všichni dělníci — to je vyznění všech lidí na zemi, do jejichž života zasáhl J. V. Stalin a jeho dílo. Všechno nás.

Poměr k matce, lásce, národu, člověku, dělníku, pokrokovému odkazu dvoutisícileté minulosti lidstva — ryzím zvukem zní ze Stalinových slov, dýchá z jeho činů. V tom je tajemství obrovské působnosti Stalinovy osobnosti.

Tak se podařilo zachytit i Vurgunovi Stalinu ve své hře.

Charakteristika Stalina jako osobnosti a jako vůdce proletariátu je ve hře dána i negativně. Ve strachu a zděšení magnátů a policajtů v Baku (2. a 5. obraz hry), v nenávisném skřehotu zradců dělnictva, menševiků (Mamulija v 2., 4., 6. obraze) je skvěle dána velikost a síla Stalina.

4. obraz hry (schůzka dělnictva na naftových polích o pracovní přestávce) ukazuje přímo na scéně boj Stalina s menševismem a menševiky a účinně ukazuje, jak Stalin svým přesným myšlením, pravdivostí, revoluční bojovností před tváří dělnictva odhaluje, potírá a nadobro vyřizuje menšev-

viky, kteří až dotud měli u mnoha dělníků slovo.

Stalin se přitom bezprostředně opírá o skutečné citění dělníků, o jejich vůli. Když menševik Mamulija uniká Stalinovým drtivým ranám a omlouvá „vývoj“ v němž „všechno se srovná“, starý dělník — nemoha si to srovnat se skutečností, odporuje: „Už stačí! Dost! My pročekali léta. / A tak nás oškubali dočista... Všechno je — všechno stří omotané. / Kdepak je východ? Když skončí ta tma?“ / Menševik nemá na to odpovědi. Stalin opakuje otázku, danou starým dělníkem za souhlasu všech: „Nu, odpovězte, milostivý pane. To se vás sama revoluce ptá!“

A opět se vrací obraz slunce: „To slunce — praví Stalin — to se člověk nazývá!“ Ve jménu jeho žádá Stalin: „Jděte nám s cestou, páni, jděte pryč! / Vychází slunce svobody a žití, / aby nezhasl nikdy, nikdy víc!“ I boj a porážka menševiků je spojena u Stalina s konečným cílem, s perspektivou porážky vykořisťovatelů a svobodné vlády dělního lidu. A opět — neuspokojovat se vítězstvími: „Uspokojit se neděj, právě teď. / Vyhrál — a nový boj tě čeká zítra. / Hleď kupředu, kupředu dobře hleď!“ — tak končí 4. obraz.

Ve 3. obraze ukazuje dramatick houževnatou, promikavou Stalinovu mysl v práci na sestavení prvního čísla „Bakinského prototaře“, ilegálního revolučního listu, který Stalin po příjezdu do Baku založil.

Ukazuje, jak Stalin učí psát pro lid i tak skvěle, talentované publicisty, jako byl Saumjan, Mešadi Azizbekov.

Po střelení do demonstrace, na níž byl zrazen Azizbekov a zajat Chanlar, pozvedá Koba prvními slovy po vstupu (6. obraz) skleslou mysl soudruhů, učí opět neklesat na mysli ve chvíli porážky, jako učil po srážce s menševiky (4. obraz) neztráčet hlavu z úspěchů.

Věcně začíná svůj vstup otázkou k přítelovi: „Bud' zdraví, Aslane. Zbraně — připravemny?“ Saumjan prozrazuje skleslou náladu všech: „Mnoho krve / potече ještě, nežli zvířezíme...“

Stalin okamžitě vystupuje proti zmalomyslnění, dodává myslí, „Rozbít carismus a starý svět / a postavit společnost novou, naši, / není tak lehké. Také je to dražší, / než,

řekněm, v horku šerbet popíjet. / Vám, přátelé, s železnou vaší vůlí / nesluší padat duchem. / A právě v této těžké chvíli zve Stalin vpřed, do útoku: „Dělnická třída Ruska nastupuje / a my jsme její velké síly část; / napřístě v bojích konec ústupu je.“

Právě tak jako ve scénách se soudruhy, spolupracovníky, dověde Stalin jednat a přesvědčovat lidi, kteří mají dost daleko k dělnickému hnutí. Tak v 9. obraze doktor Sochbat, který dlouho zůstává stranou hnutí, pod vlivem Stalinovým (ačkoli Stalin na něho nikterak nenaléhá, nýbrž mu jen pomáhá poznat sama sebe) přichází k rozhodnutí: „Možná, že máte pravdu; v naší době / být neutrálním není dobře možné.“

K nejzvučnějším, nejpathetičtějším patří poslední obraz hry, pohřeb Chanlata, zavražděného kapitalistickými vrahy. Pohřeb se mění v obrovskou demonstraci, v níž Stalin ještě více sjednocuje dělnictvo a pracující Baku bez rozdílu národnosti a vyznání. Marně se policie snaží rozehnat zástupy. Zděšena silou neozbrojených mas, ustupuje. Revoluce, revoluční proletariát, vedený bolševiky a Stalinem, vítězí i v této srážce. Obrovská síla osobnosti Stalinovy, jasnost bojových politických cílů a method boje, rozhodnost postupu a správná taktika v každé situaci vyznačuje Stalina, jak jej ve slovech i jednání ztělesnil ve své dramatické pověsti „Východ slunce“ Samed Vurgun. Mohutně vyznívá závěr, v němž mluví Stalin k demonstraci nad hrobem Chanlarovým:

„Nás ztráty blízkých nelekají. Vtme: bez obětí je svoboda jen sen.“

Ani předčasně smrti neželíme.

Náš duch je jiným citem naplněn.

Dnes, soudruzi, je soudruh Lenin s námi, našemu žalu dobře rozumí.

At prapor výš nám šlehá nad hlavami a Internacionála at hřmí.

Vzplnej se vzhůru ve své vznešenosti,

Kavkaze, blýskaj ledy věčnými;

z carského orla, z černé minulosti

nezbude brzy stopy pod nimi.

At hrozí smrt, at smělým hrozí hroby,

nadejde jaro, jaro -- jeden kočet.

Nadejde nám čas komunismu dobyt.

Soudruzi, vpřed!

Dnes, kdy nadešel čas, v němž komunismus se stává přítomností, tím méně důvodů je klesat na mysl, třeba už soudruh Stalin není mezi námi. Opakujeme si v duchu jeho vlastní slova, která ve hře Vurgunově pronášá nad hrobem Chanlarovým:

„At prapor výš nám šlehá nad hlavami a Internacionála at hřmí!“

Od této doby až do Říjnové revoluce prochází Stalin řadou zatčení a vyhnanství.

25. března 1908 je zatčen, vrací se k ille-gální práci opět 24. června 1909.

23. března 1910 je znovu zatčen, v Baku, a vypovězen opět do Solvyčegodska. Znovu přechá, 6. září 1911 přijíždí do Petrohradu — je zatčen už 9. září, vypovězen do vologodské gubernie, odkud uprchne v únoru 1912. Znovu zatčen 22. dubna 1912, znovu přechá z vologodského vyhnanství 1. září 1912. Po zatčení 23. února 1913 je Stalin odvezen do nejvzdálenějších končin Ruska, do turuchanského kraje, u samotného Polárního kruhu, kde je vězněn po čtyři léta, od roku 1914—1917. 12. března 1917 se vrací Stalin znovu do Petrohradu a 3. dubna se setkává s Leninem, který se po dlouholetém vyhnanství vrací do Ruska a hned příštího dne vystupuje se slavnými Dubnovými thesemi, geniálním plánem boje za přechod od revoluce buržoasně demokratické k revoluci socialistické.

Hra, která by se zabývala obdobím mezi koncem první ruské revoluce (1907) a počátkem druhé revoluce (1917) a v níž by vystupoval Lenin a Stalin, nebyla ještě napsána. Avšak revoluční práce Lenina a Stalina nachází svůj odraz v dramatické literatuře. Významná hra P. Maljarského „Předvečer bouře“, vyznamenaná Stalinskou cenou za rok 1951, jedná o událostech na Lenských zlatých dolech v Sibiři, kde 4. dubna 1912 četníci a kozáci stříleli do bezbranného zástupu lenských havířů, když havíři šli vyjednat se správou podniku. „Tento nový krvavý zločin carské samovlády byl spáchán z úslužnosti vůči majitelům Lenských zlatých dolů — anglickým kapitalistům... Angličtí kapitalisté a jejich ruští společníci shrabovali z lenských dolů obrovské zisky, ročně přes 7 milionů rublů. Platili dělnictvu nepatrné mzdy, dodávali jim

špatné a zkažené potraviny. Dělnictvo se vzpřelo útisku a zvůli 6.000 horníků lenských dolů zastavilo práci.“ (Dějiny KSSS.) Lenské události byly součástí oživení přemyslové výroby v hlavních odvětvích a součástí revolučního rozmachu a vzrůstu stávkového hnutí v letech 1912—1914, v předvečer imperialistické války s jedné strany, v předvečer revoluce s druhé strany.

O Stalinových člancích „Pracuj dobře...“ a „Hnula se!...“, napsaných v dubnu 1912 k Lenským událostem, se zmiňují dělníci Nikita, Širokov, Ťukin, Fjodorov, Turkov v posledním (9.) obraze hry. Čtou noviny a opakují slavná, smělá Stalinoва slova, která jim vnukají sílu a jistotu ve vítězství v této těžké chvíli. Stalin i Lenin jsou s nimi, jako vždy v takovém okamžiku, třebaže fyzicky vzdáleni. A předseda stávkového výboru lenských hrdinů Fjodorov odjíždí do Pítěru, za Stalinem, za Leninem. „U Stalina budu, K Leninovi se snad také dostanu. O všem, co se na Leně stalo, jim povím.“ A lenští vzkazují svým vůdcům: Nikita: „Vyříd jim oběma pozdrav, Semjonoviči, od nás, od lenských dělníků.“

Fjodorov: „Vyřídím.“

Nikita: „Řekni, at jsme, kde jsme -- v Čeremchovo, v Anžerch nebo na Urale -- mohou se na nás plně spolehnout.“

I zde, v myslích a srdcích lenských dělníků r. 1912, jsou přítomni nejdražší synové pracujícího lidu, vůdcové proletářské revoluce, Lenin a Stalin. Po celém Rusku naráz vypukly protestní stávky, které se spojily s květnovými pouličními demonstracemi, a Rusko, jak psal Lenin, „vstoupilo do období revolučního rozmachu“ (XV., 533).

A skutečné — od lenské stávky se už carské Rusko nevzpamatovalo a nezabránilo prudkému vzestupu a růstu revoluce. V letech 1907—1917 „bolševici hrdinsky a obětavě, úporně a neúnavně organizovali masy, vychovávali je v revolučním duchu, usměřňovali jejich boj, kovali nadcházející vítězství revoluce“ (Štručný životopis J. V. Stalina, str. 43).

Přišla Únorová revoluce. Nadešel čas, položit otázku přechodu od revoluce buržoasně demokratické k revoluci socialistické. To učinili bolševici, Lenin, Stalin.

Období od února do října 1917 zpracovává významitá hra N. Pogodina „Muž

s puškou“, napsaná ve 3 dějstvích, 13 obrazech, v níž jsou ztělesněny a v jednání ukázněny postavy genů revoluce — Lenina a Stalina.

„Vzpomínám na rok 1917 — říkal Stalin — kdy jsem z vůle strany, po plahočení v žalářích a vyhnanstvích, byl povolán do Leningradu. Tam, v kruhu ruských dělníků, v bezprostřední blízkosti s velkým učitelem proletářů všech zemí — soudruhem Leninem, v bouři velkých srážek proletariátu a buržoazie, v podmínkách imperialistické války, jsem se po prvé naučil chápat, co to je být jedním z vůdců velké strany dělnické třídy. Tam, v kruhu ruských dělníků—osvoboditelů utlačovaných národů a ostrostřelců proletářského boje všech zemí a národů, jsem dostal svůj třetí bojový revoluční křest. Tam, v Rusku, pod vedením Leninovým, jsem se stal jedním z mistrů revoluce.“ (J. V. Stalin, Spisy, díl 8., str. 175.)

Když pak 3. července Prozatímní vláda krvavým terorem proti lidu a bolševikům definitivně zamezila možnost nekrvavé proletářské revoluce, uchýlila se bolševická strana znovu do podzemí a přistoupila k přípravě ozbrojeného povstání a převzetí moci pro vládu proletariátu. Stalin zachránil život Leninův, když se rozhodně postavil na odpor Trockému a jeho nohslédům, kteří žádali, aby se Lenin dostavil před soud kontrarevoluční Prozatímní vlády. „Lenin a Stalin směle a jistě, pevně a rozvážně vedli stranu a dělnickou třídu do socialistické revoluce, do ozbrojeného povstání. Lenin a Stalin jsou inspirátoři a organizátoři vítězství Velké říjnové socialistické revoluce.“ (J. V. Stalin, Štručný životopis, str. 65.)

Thematem Pogodinovy hry je boj bolševické strany o získání širokých lidových mas. Lenina a Stalina nejsou ústředními postavami co do počtu scén a stavby děje, avšak jejich obrovská vůdčí role jasně ze hry vysvítá.

Pogodinova hra ukazuje cestu prostého člověka z lidu, „muže s puškou“, Ivana Šadrina, tmou nevzdělanosti a zmatkem bouřlivé doby — k revoluci, k Leninovi, ke Stalinovi. Šadrin, typická postava, zpodobující hledání prostého člověka té doby, kam jít a kde hledat pravdu, typuje osud milionů rolníků a vojáků, složitý proces, v němž bolševická strana získává na stranu revoluce, pro spojení s dělnickou třídou, pracující

rolnictvo. Šadrin se setkává s leninci a s Leninem přímo v Smolném, avšak právě tak se setkávají s pravdou Leninovou a Stalinovou miliony pracujících lidí Ruska. A bolševici, Lenin a Stalin, věnují neustálou péči a pozornost těmto pracujícím, získávají je pro revoluci, pro sovětskou vládu, vedou je do nové etapy jejich života, do etapy života sovětských lidí.

Stalin vystupuje v Pogodinově hře přímo v jediném (11.) obraze. U vrat Smolného drží bojovou stráž skupina Dymovových námořníků, k nimž se připojují Šadrinovi rudí gardisté. Nyní už je Šadrin vojákem revoluce, a nejen vojákem, rudým velitelem. Vstoupil Stalin a bystře obhlíží situaci. Krátkými otázkami ve chvíli zjišťuje, co je třeba. Sám horečně pracuje, ve dne v noci, jak o tom svědčí repliky Lenina a spojaře v 9. obraze, organizuje oddíl Rudých gard, organizuje nástup námořní péchoty na Gatčinu, organizuje akce baltického námořnictva, vypracovává návrh deklarace práv národů. Ale s úkoly a obtížemi jeho vůle a optimismus rostou.

Bystře odpovídá na Šadrinovu poznámku — Šadrin je ochoten umřít, aby nezklamal důvěru dělníků: „Proč tak hned umírat? Teď teprv je čas, abychom si požili. Smrt — je věc náhodná. Mysleme na život.“

Bez frází, bez přehánění, pevným, pravdivým a přitom stručným charakterisováním situace, vstřízným určením úkolů strhává vojáky Šadrinova oddílu k nadšení. S nadšením odcházejí rudí gardisté do boje za sovětskou vládu. Provází je Stalinova slova, která zvoní jako kov: „Nižádné slitování s nepřátelemi dělního lidu! Čest a sláva bojovníkům revoluce!“

Výrazně je Pogodinem ve hře narysována ohromná vzájemná důvěra mezi Stalinem a Leninem. S velikou důvěrou mluví o Leninovi Stalin, připomínaje dělníkům (v 9. obraze) Leninův příkaz, chránit jako zřetelnicí oka „posvátný svazek dělníků a rolníků“. Přátelství a úcta je ve slovech Leninových, když mluví se Stalinem telefonicky a schvaluje jeho Návrh deklarace práv národů:

„Nevyrušil jsem vás z práce? Jde o tohle: pročel jsem si vás Načrt deklarace práv národů. Myslím si o něm tohle: tato deklarace práv národů je začátkem zničení rasové a nacionální nerovnosti na zemi. Stane se zá-

kladem příští Ústavy Sovětského státu. A je srozumitelná každému: Kirgizovi, Kabardinci, Čuvašovi — každému prostému člověku je srozumitelný. Tento dokument poděsíme spolu. Musíme ho co nejdříve rozestlat po celé zemi.“

Tak řídí po boku Vladimíra Ilijeje Lenina na osudy rodícího se Sovětského státu Josef Vissarionovič Stalin.

V jiné významné hře, která zahrnuje totéž období od února do října 1917, v Kornejčukově „Pravdě“, soudruh Stalin nevystupuje přímo, avšak revoluční lid neustále cítí jeho přítomnost, vnímá jeho práci, řídí se jeho pokyny. V 1. obraze II. dějství se ptá proletář Taras Galata svého přítele Kuzněva: „Kdyžpak už, Kuzněve, začne dělní lidé?“ A Kuzněva odpovídá: „Asi brzo. Dneska jsem byl ve Smolném, u soudruha Stalina. Dlouho se mě vyptával, jak se připravujeme, co náš okres, továrna, dával mi rady, a na rozloučenou se usmál, stiskl mi ruku a řekl: „Ať si eserí a menševici podporují Kerenského jak chtějí, ať vlastnoručně kuji jakékoli řetězynárodním Ruska, jejich vítězství není trvalé, protože všechny své plány staví bez hospodáře, bez lidu.“

Taras: „A kdo je to Stalin?“

Kuzněva: „Stalin — to je člověk, který má největší důvěru Lenina... Koncem července byl Šestý sjezd naší strany bolševiků. Stalin řídil sjezd, připravoval stranu k ozbrojenému povstání, naznačil cestu k našemu vítězství. Řekl: Mírné období revoluce skončilo, nastalo období nemírné, období srážek a výbuchů.“

Také nepřátelé sledují činnost bolševiků a především Stalina, zatím co Lenin je skryt v hlubokém podzemí. Tak podává Kerenskému zprávy o Stalinově činnosti prokurátor v 1. obraze třetího dějství: „Máme zprávy, že Ústřední výbor bolševiků určil pro řízení povstání pěti v čele se Stalinem.“ V 2. obraze III. dějství mluví opět (jako v „Muži s puškou“) Lenin se Stalinem telefonicky, dovídá se o úspěších jeho energických zákroků proti zrádcům Kameněvu, Zinovjevu. Opět nejvyšší jednotou obou vůdců v cílech i metodách postupu, který přináší slavný výsledek, vítězství socialistické revoluce, vyhlášený už slavnostně prvního večera, 7. listopadu, na II. Všerus-

kém sjezdu sovětů ve Smolném. Vyhlašecím sovětského státu na tomto sjezdu končí také hra „Pravda“.

Stejným obdobím od února do října 1917 se zabývá hra Konst. Treněva „Na břehu Něvy“, o 12. obrazech. I zde, ačkoli ani v této hře nevystupuje Stalin přímo, je znát jeho energickou ruku, jeho vedoucí roli v přípravě ozbrojeného povstání. V 10. obraze (na břehu Něvy) se prochází muž, který je vyslán Stalinem. A znovu, v posledním (12.) obraze hry je telefonický rozhovor Lenina se Stalinem o energickém postupu proti zrádcovským elementům ve výboru strany, proti desertérům revoluce (Zinovjev, Kameněv, Rykov). Lenin dostává Stalinův načrt organizace dělnícko-rolnické kontroly a okamžitě zařizuje provádění návrhu.

O Stalinovi vypráví i druhý staršina ve hře Višněvského „Optimistická tragédie“, která ukazuje zrod a upevnování prvních oddílů Rudé armády: „Svítilo nám slunce, blýskala jména — Lenin, Stalin, Vorošilov.“

Alexej Tolstoj ve své hře „Cesta k vítězství“ ztělesňuje a uvádí Stalina přímo na scénu. Hra zachycuje velké historické události na podzim a v zimě roku 1919, kdy Rudá armáda rozdrtila kontrarevoluční armády Děnikina a likvidovala nebezpečí, hrozící mladé Sovětské republice. Rudá armáda porazila v druhé polovině října 1919 Děnikina u Orla a Voroněže a obrátila ho na ústup.

Třetí obraz hry ukazuje Lenina a Stalina v Kremlu, ve chvíli velkého nebezpečí pro republiku, kdy nepřítel vytlačil Rudou armádu z Orla a postupuje na Tulu. Stalin projevuje vrcholný klid, zároveň se však dívá nebezpečí přímo do očí. Stalin se domlouvá s Leninem o opatřeních, které vedou k zastavení a rozbití Děnikinova postupu. Stalinův návrh k vytvoření úderní skupiny, která dosáhne zásadního obratu na hlavní frontě proti Děnikinovi, je Leninem přijat. Znovu se pak objevuje Stalin ve hře už přímo na jižní frontě, kam byl poslán spolu s Ordžonikidzem, Vorošilovem a Buděnným. Uskutěčňuje geniální plán rozdrtení útočnické, ne podle abstraktních geografických linií, nýbrž podle „cest třídní strategie“. Provedení hlavního úderu do celé hloubky Děnikinova klínu přes Doneckou

pánev na Rostov, kde se oddíly Rudé armády budou pohybovat v prostředí třídní sovětské vlády nakloněného doněckého proletariátu. Rudá armáda obsadí spoje a železnice, dostane uhlí, zatím co Děnikin zůstane bez uhlí a bude prvním tímto úderem roztržěn na části. Stalin rychle pozoruje nebezpečí hrozící Ordžonikidzemu a upozorňuje ho na ně. Rozhodně se vypořádává se šmelináři a nepřáteli, s podvodnými dodavateli výstroje (ve hře Gorjuchin), ruší neodvolatelně zrádné příkazy Trockého, plně podporuje Buděnného, který neposlechl rozkazů Trockého a dosáhl tím vítězství. Stalin dává příkaz k rozšíření jízdního oddílu Buděnného na jízdní armádu (o tom hra V. Višněvského „První jízdní“). Právě tak rozhodně a krátce jedná soudruh Stalin se zrádným náčelníkem operativního Hlavního štábu, který pracuje v intencích Trockého. „Štáb“ navrhuje — ústup před Děnikinem a eventuální vzdání Moskvy, na čas. „Štáb“ zrádců dokonce žádá zatčení Buděnného pro neuposlechnutí rozkazu Trockého. Stalin s velkým vnějším klidem ukončuje „besedu“ — dává náčelníka podřadného štábu zatknout. Skutečnost mu dává vzápětí za pravdu — zatčení náčelníka štábu Kuzněvov, jak se ukázalo, byl velitelem dvou bělogvardějských divísi, které se formovaly v Moskvě v týlu sovětské vlády. Ještě jednou se pak Stalin objevuje ve hře — v devátém obraze, mezi raněnými na malé železniční stanici. Přináší jim radostné zprávy — fronta Děnikina je protřena pod Kastorfonu, jízdní sbory Mamontova a Skuro ustupují pod úder Buděnného na jih. Stalin dává raněným odvalu, víru ve vítězství, ukazuje jim význam jejich hrdivých činů: „Ať jste brzy zdraví, soudruzi — mnoho, mnoho milionů lidí vám poděkuje za vaše úsilí, za vaše těžké rány.“

A ještě vyvstává, v samotném závěru hry, skvělá postava Stalina v představách diváka, když Lenin ve své závěrečné řeči k vojákům, odjíždějícím na frontu, říká: „Jeden skvělý člověk nedávno mi řekl: pro Rudou armádu jedině srozumitelné heslo — je vpřed, ona ústup znát nechce...“ Tento skvělý člověk je ovšem — Stalin.

Když soudruh Stalin v létě 1918 uhájil Caricyn a uzavřel tak bílým přístup na Moskvu, když v listopadu a pozdějších mě-

sících soustředil svou práci na osvobození západních oblastí a vytvoření Běloruské republiky, když koncem roku 1918 obnovil postavení u Permi, na čas protřazené Koloča- kem, je poslán v květnu 1919 do Petrohradu, aby tam organizoval obranu a likvidoval povstání nepřístupných pevností Krasnaja Gorka a Seraja Lošad. Stalin rychle likviduje paniku, ničí nepřátele a zrádce. Kom- binovaným úderem pěchoty s pevniny a lodí s moře dobývá povstalecké pevnosti a odráží bělogvardějská vojska. Tím likviduje ne- bezpečí pádu Petrohradu. Armáda Juděni- čova, podporovaná anglickými interventy, je rozdracena, její zbytky přecházejí do Eston- ska.

To ukazuje hra Vsevoloda *Višněvského* „*Nezapomenutelný rok 1919*“. V prv- ním, úvodním obraze hry vidíme Stalina u Lenina; je to opět skvělá souhra dvou ge- niů revoluce, kteří si takřka čtou navzájem své myšlenky, jejich myšlení a vůle pracují jedním směrem, rozhodně, jistě, přesně. Ze Stalimových slov je znát obrovská znalost poměrů na každém úseku hospodářství, spo- lečenského života, front. Lenin i Stalin ne- lítostně, nemilosrdně odkrývají pravdu, necht je jakkoli hrozná. Lenin: „...ve sku- tečnosti všechno vážne. Všude rozklad, de- moralisace. Všude jsou nasazování neschop- ní velitelé.“ Stalin: „Nadržuje se zvanilům, nebo vyloženým zrádcům.“ Nemilosrdnost v pohledu na skutečnost se učí Stalin od děl- příklad Stalimova reakce na dopis dělníků putilovského závodu o situaci v Petrohradě: „Píš odvázně a správně.“ A vždy i ten nej- strašnější obraz skutečnosti, v němž bylo něco zapomenuto, doplňuje Stalin. V Petrohradě ztratili vojenští vedoucí hlavu, nastala pani- ka, byl dán rozkaz k evakuaci... Ale „to není ještě všechno: vydali další direktivu o potopení lodí Baltického loďstva“. Po zvá- žení situace Lenin a Stalin jednájí bez od- kladu. Stalin odjíždí do Petrohradu a na zá- padní frontu, pověřen provést všechna ne- zbytná mimořádná opatření pro bezpečnost Sovětského státu. Je třeba tvrdých a rych- lých zásahů, aby byla skončena intervence a občanská válka, aby mohlo být započato s mírovým budováním. Lenin: „Všechno zdoláme!... A až budeme mít za sebou ob- čanskou válku, začneme s mírovým budová-

tuace, je 5. obraz ve štábu Stalimově. Sta- lin koná poradu se svými veliteli, kolem hvízdají granáty, stále blíž a blíž k vlaku, v němž se Stalin se svým sborem radí. Gra- nát padl docela blízko. Říkají: „Jdou po va- šem vlaku, soudruhu Staline.“ „Nerozptyluj- te se,“ odpovídá Stalin. Ne z bravury, nýbrž z pocitu nejvyšší odpovědnosti za ohroženou republiku, z bojové kázně nereaguje Stalin ani v nejnepříjemnějším ostřeování a nedovoluje to ani ostatním. Ani sval se nepohne v jeho obličej, právě tak, jako není znát houžev- natou, úpornou práci jeho myslí po celou dobu porady, v níž zdánlivě jen klade krátké otázky jednotlivým velitelům. Zároveň je v něm obrovská vnitřní síla, která se otevře- něji projevuje v jeho vystoupení v závěru porady, kdy odmítuje slabošské návrhy sta- rých odborníků a předkládá plán kombino- vaného útoku na povstaleckou pevnost „Červená Hůrka“, vycházející z tídně i vo- jensky zdravého názoru nižších velitelů. Obrazem o osobní, kádrové práci, o prově- řování člověka, je rozhovor Stalimův s Siba- jevem, členem zvláštního oddělení; Siba- jevi dává Stalin příkaz k prohlídkám v Pe- trohradě pro zneškodnění hnízd kontrarevo- luce, které se aktivují ve spojitosti s příbli- žením bělogvardějských band. A že Stalin nejen uděluje příkazy, nýbrž jejich plnění neustále a přísně kontroluje, o tom svědčí závěr ještě téhož (5.) obrazu, kdy se dotazu- je telefonicky Válečné rady, proč nezačala s ofenzivou, střelbou z děl na pevnost.

9. a 11. obraz hry ukazují, v čem je ta- jemství Stalimovy velikosti, jeho dokonalé znalosti věcí, lidí, možností. Je ve spojení s lidem. Někteří mu říkají „otec“, ale i v čas- to pronášeném „soudruhu Staline“ je slyšet zvláštní, přibuzenský přímo tón. Nesmírná láska a úcta lidu k svému učiteli a vůdci. Dobyví Červené Hůrky, podobně jako ubá- jení Čaricynu v roce 1918, podobně jako vítězný pochod přes Doněckou pánev na Rostov patří k slavným kapitolám dějin ví- tězství stalinské strategie, vojenského umění velkého proletářského stratega a tvůrce Ru- dé armády.

Vurgunovi ve hře „Východ slunce“ a Viš- něvskému v „Nezapomenutelném roce 1919“ se podle slov sovětského kritika, po- dařilo ukázat postavu soudruha Stalina v její neopakovatelné konkrétnosti, ohromném

lidském půvabu, a to sloučením osobních, individuálních rysů a vlastností s vlastnostmi vůdce, moudrých a prozřivých vůdce stra- ny a lidu.“ (J. Zubkov, Stránky hrđinské historie, čas. Těatr, č. 1., roč. 1951, str. 17.)

Hra N. Pogodina „*Kremelský orloj*“ rovněž ukazuje Lenina i Stalina v prvních počátcích mírové práce sovětského státu. Vidíme soudruha Stalina spolu s Leninem v Kremli, kdy opět soudruh Stalin proje- vuje v jednání se „stávkujícím“ inženýrem Zabělinem neobyčejnou informovanost, schopnost proniknout až na dno inženýrov- ý duše, umění, získat kolísajícího inteligenta na stranu sovětské vlády, která si váží práce a dobré vůle, ale nepodporuje pasivitu a sa- botáž. Tato hra ukazuje vůdce revoluce v komorních scénách, izolované od lidu, ale i tak sehrála významnou roli v probíjování sovětských her na naší scéně. Postava sou- druha Stalina je tu všude kreslena slabě a nedostatečně konkrétně, bez spojitosti s prá- vě dokončenou likvidací intervencí, bez spojitosti s přítomnými a příštími úkoly, ji- miž se soudruh Stalin v té době zabývá.

Zatím co soudruh Stalin likviduje v kvě- tnu 1919 povstání na Červené Hůrce, hájí Petrohrad, pracuje v létě 1919 na západní frontě, ve Smolensku, odjíždí v září 1919 na jižní frontu, aby likvidoval postup Děni- kina, který okupoval Donbas a vtrhl na Ukrajinu (o čemž jedná hra Tolstého „Čes- ta k vítězství“), zatím co soudruh Stalin je poslán všude tam, „kde zmatek a panika se mohly v každé chvíli změnit v bezmoc, ka- tastrofu“ (Vorošilov v knize „Stalin a Rudá armáda“) — zatím na jiných úsecích pracují další vynikající bolševici, Kirov, Ordžoni- kidze, Buděnnij, Vorošilov. Ale i jejich hlavním vůdcem v tomto tvrdém boji zů- stává vedle Lenina Stalin.

Ve hře I. Kremleva „*Pevnost na Volze*“ sledujeme napjatý boj S. M. Kirova, před- sedy Prozatímního revolučního výboru, později člena Revolučního válečného sovětu XI. armády v astrachaňském kraji, v březnu až prosinci 1919. Také v jeho práci a životě neustále se vrací obraz soudruha Stalina, i když Stalin ve hře přímo nevystupuje. „Ve válece je nutné držet značné síly v zálo- ze. Tomu mě učí Stalin,“ říká Kirov Leš- činskému (2. obraz). Kirov připomíná ve svém projevu k námořníkům vítězství u Ca-

ricynu, který hájil a uhlájl Stalin nehledě na vše možné...“ (4. obraz). A znovu připomíná Reutovovi, náčelníku štábu armády: „My všichni se zřejmě budeme muset stát znalci vojenství. Mimo chodem, vezměte si Stalina...“ Guberidze, komisař štábu armády, vášnivě se obojuje na velitele Zelezného pluku Jesipova, připomíná účtu Stalinovu ke stranické legitimaci: „Za ni dával Lenin život, za ni šel Stalin do vyhnanství do turechanského kraje, za ni umírali naši nejlepší lidé.“ (5. obraz.) Na Stalina myslí Kirov ve chvíli největšího nebezpečí: „Astrachan nevydám. Prostřednictvím Serga jsem to oznámil Leninovi a Stalinovi. Stalin sotva bude v Moskvě, je stále na frontách.“ (9. obraz.)

Stalinovi telegrafuje Kirov o vítězství nad astrachaňskými bílými kozáky (12. obraz). Ke Stalinu-vojevůdci vzhlízejí astrachaňští bojovníci:

Reutov: „Já už si ho dávno obhlížím.“

Guberidze: „Koho?“

Reutov: Vašeho Stalina. Koho jiného? Mluví m s n a d r u s k y: J e t o v y n i k a j í c í v o j e n s k ý t a l e n t. P r á v ě, v o j e v ů d c o v s k ý... J s e m s t a r ý č l o v ě k, ... z l i c h o c e n í m ě n i k d o j e š t ě n e p o d e z r í v a l...“ (12. obraz.)

Tak sovětská dramatika ukazuje, že už tehdy, v letech občanské války a boje s interventy, zřál a zářil vojevůdcovský talent velkého Stalina, který pak zachránil Sovětský svaz a svět před fašismem.

Vytrvalost a energie, talent a vůle Stalinova v letech mírového budování Sovětského svazu, od skončení intervencí a vojenského komunismu v r. 1921 až do přepadení Sovětského svazu Hitlerem v r. 1941, přinesly sovětskému státu a lidu nebyvalý hospodářský, kulturní a hmotný vzestup a v mnoha oblastech lidské činnosti učinily Sovětský stát prvním na světě. O velikém díle budování Sovětského svazu, hospodářství, kultury, ozbrojených sil, vědy a techniky není ještě hra, v níž by vystupoval soudruh Stalin. Nesporně taková hra bude v budoucnu napsána. Avšak i hry z tohoto dvacetiletí (1921-1941), kreslí-li rozvoj sovětského státu, ztělesňují a oslavují tím velké dílo nesmrtelného Stalina, vůdce a učitele sovětského lidu v tomto budování. V mnoha hrách je pronášeno jeho jméno,

Stalinovu rozpracovává jeden z nejnadanějších vojevůdců stalinské školy — Vasilevskij.

Vasilevskij věnoval vypracování plánu všechny své síly a schopnosti. Plán je schválen (obraz II. dějství). Víra ve své hře ukazuje nesmírné duševní i fyzické úsilí, které soudruh Stalin vynakládal ve dnech Velké vlastenecké války na to, aby odrazil nebezpečný vpád nepřítelů a zároveň připravoval zemi na další, mírové budování (rozhovor s přítelem, rozhovor s Archipem ve 4. obrazu ze III. aktu). Jen ve spojení s lidem, které soudruh Stalin vykoval v průběhu mnoha let, v letech boje s carsko-kapitalistickým řádem, i v letech občanské války a boje s interventy, i v letech mírového budování, lze hledat základ toho rodného svazku, jaký byl a zůstává mezi Stalinem a sovětským lidem, který s nebyvalou mužností uhlájl Stalingrad, město Stalinovo.

Druhou hrou je *Perencevnu „Jižní uzel“*, který zachycuje období od listopadu 1943 — do května 1944. Fašisté dobyli Sevastopol po 250 dnech odporu, — avšak Sovětská vojska se už vrací, útočí, přecházejí k nástupu na dobytí Krymu. Sovětská vojska se chystají k útoku. Priblížilo se 26. výročí Říjnové revoluce. Zatím co se štáb jižní fronty radí, uvažuje o ofenzivě, přichází rozkaz Stalinův: zastavit útoky do dalších rozkazů. I zde se projevuje Stalinova rozvahnost v řešení velkých a složitých otázek. Rozhodnost není v zbrklosti a spechu. V 3. obraze vidíme ve hře soudruha Stalina v Kremle, v prosinci 1943. Přijímá maršála Vasilevského, který přiletěl z jižní fronty. Dává mu směrnicí — nadcházející rok 1944 musí být rokem „zdravujících úderů po nepříteli“. Soudruh Stalin mobilisuje pro rychlejší a pádné údery týl, dále urychluje řešení obrany, nachází nová strategická řešení, operativní vzájemné akce sousedních armádních skupin, doporučuje směle manévrování vojsky a technikou, varuje před závratí z úspěchů, která se projevuje u některých vojevůdců. Tak, jako vždy, při řešení konkrétní otázky (v tomto případě dobytí Krymu), řeší soudruh Stalin zároveň i řadu dalších: učí své vojevůdce rozvíjet vojenského umění v nových podmínkách, projevuje vysokou náročnost k lidem všech oborů, stmeluje všechny sovětský lid pro je-

den, hlavní cíl: vytlačení a rozdrčení fašistického agresora. Nejméně mluví o sobě. Jenom v malém, skromném poznámce dramatika proklouzne skutečnost, na niž nemyslíme, dokud je soudruh Stalin na scéně spolu se svými spolupracovníky: ... ve světě prvních paprsků vycházejícího slunce je vidět jeho tvář, zmučenou velikou prací (autorská poznámka na konci 3. obrazu).

To je také jediný obraz, v němž ve hře soudruh Stalin vystupuje. Ale v celé hře, a zejména od tohoto třetího obrazu, v němž vidíme Stalina na jevišti a sledujeme jeho obrovskou práci, provází jeho obraz všechny další scény a jednání, až k závěrečnému ra- dostnému zvolání maršála Vasilevského: „Vidím vítězství. (Jeho tvář je obrácena k Sevastopoli). Vyfďte, ihned, vyfďte... Velice vás prosím... soudruhu Stalinovi: Sevastopol je dobyt! Černé moře je svobodné!“

Není velké hry s dějem za Velké vlastenecké války, v níž by postava soudruha Stalina nevystupovala v myslích, v představách, v citění, ve vzpomínkách jedná- cích osob.

Kornejčukova „Fronta“, Lavrenčova „Píseň o černomořských hrdínech“, Fadejevova va-Ochlokovova „Mladá garda“ — všude vidí jednatel osoby před sebou toho, kdo přivedl revoluční proletariát a pracující lid k vítězné socialistické revoluci, kdo vytvořil štěstí sovětského člověka a uhlájl je v nej- těžší zkoušce, proti nejstrašnějšímu nepříteli.

„Budeme tak žít a se bít, aby se od nás smrt v hrůze plazila. Rekněte o tom soudruhům, kteří nemohli odejít s bojových postav. My víme, že se vlast na nás dívá... Ze Stalin o nás ví...“ Tak volá sevastopolský hrdina Sahajdačnyj v Lavrenčově, Píseň o černomořských hrdínech“ (8. obraz), zůstává na svém místě až do konce.

V Burjakovského hře o Fučikovi „Lidé, bďte!“ prodává novin Jirásek „svým“ zá- kazníkům oznamuje, že se Stalingrad změnil v hrob německé armády a Führera, notuje se slzami v hlase starou písničku s novými slovy, s refrénem: „Stalinečku, Staline...“; vyjadřuje nesmírnou vděčnost a lásku náše- ho lidu k zachránci naší národní svobody, k zachránci lidstva před fašismem, Stalinovi. Tamtéž, v devátém obraze, Fučík myslí

ve své cele na majovou přehlídku, která právě začíná v Moskvě: „... kremelské hodiny teď bijí desátou. Začíná přehlídka. Stalin už je na křídle mausolea... Vedle něho jeho přátelé a žáci... Víte, přátelé, já jsem jednou stál docela vedle u mausolea, dobře, jasně jsem viděl Stalina. Usmíval se a kynul lidem. Jedno slovo jsem si tehdy opakoval: „Otče, otče!“ A co mu řekneme dnes? „Náš otče, jdeme za tebou! Jsme blouznění ve svém zákopu, prostřelují ho náskrz, ale nemáme ani pomýšlení na to, abychom se vzdali. Ne, věříme, bojujeme a dokonce sníme.“

K Josefu Vissarionoviči se obrací hrdinka Zoja ve hře Aligerové, v blouznění a horečce, zmučena fašisty, hotova poslouchat jeho rozkazy.

V posledním obraze Leonovova „V pádu“, ve vězení, v němž ruští lidé čekají na smrt z rukou fašistů, krásně říká stařec chlapec Prokofij: „I ty, tys zemi ruskou bránil. Tak tu sedíš, sen ti běží... A už i Stalin o tobě ví. Jenom najevo to dát nesmí, jeho úřad není tak prostý. Poslové cizích zemí se před ním řadí, armády stojí, generálové na rozkazy čekají... Všecko jsou to lidé sběhlí, náramně vážní. Před takovými se ani řásička zachvát nesmí. Ale v nitru myšlenka hlodá, že tady v Lukojanově úpi Statnov Prokofij, třináctiletý ruský voják, a na popravu čeká, na katana germánského.“ Chlapec na to: „Dědoušku... jemu to telefonicky oznámili, nebo po radiu?“ A dědeček odpovídá: „Ne, človíčku. Taková zpráva se po telegrafu neposílá, ale přímo od srdce k srdci letí.“

Se Stalinem mluví telefonicky vojévůdcové a velitelé armád ve chvílích rozhodujících i nejtěžších, Muravjov ve Stalingradě ve hře Čirskovově „Vítězství“, Vatutin ve hře „Generál Vatutin“ od L. Dmyterka. Ředitel Stěpanov ve hře „Ředitel“ od S. Alešina i plukovník Voropajev v Pavlenkově „Štěstí“ se od něj vrací, a vždycky jsou takoví lidé proměnění, pročištěni, umocnění a jako by rázem nabyli sil bohatýrských. Tak líčí dramatikové působení osobnosti Stalinovy na všechny, kdo se s ním setkali. Se jménem Stalinovým bojují a umírají stalingradští hrdinové ve „Stalingradcích“. Ještě v druhém pokračování „Stalingradců“, ve „Sezdání“, vzpomíná na to Kudrov: „... přisaha-li jsme soudruhu Stalinovi, že zvítězíme

nebo zemřeme tady, ve Stalingradě. A zvířili jsme!“

Hra, která by ukazovala soudruha Stalina na scéně v letech poválečných, v obnově země a budování stavb komunismu, nebyla ještě napsána. Ale nepsání zůstat nemůže a dříve nebo později se takové hry dočká sovětské a tak i naše divadlo.

Soudruh Stalin vede sovětský lid i po válce. Ba stal se mu ještě blíže než dříve, ochrániv ho před velkým nebezpečím barského fašistického vpádu. Ještě rodnějším, blíže se stal každému sovětskému člověku Stalin osobně — i když se s ním mnohdy neseťkal. Je blízký právě tak dělníku jako kolchozníkovi, vědci jako učenici, starému jak mladému. Je blízký však i všem poctivým a mírumilovným lidem celého světa, nám, Němcům, Maďarům, poctivým Američanům, Angličanům, Francouzům.

Na něho myslí ve své radosti studenti Siumukových „Vrabčích hor“, když mu připíjejí (přípitek Ozerova v závěru hry), na něho myslí Innokentij Ryžov, když spolu s úspěšnými textiláky a mládeží továrny připíjí na jeho zdraví: „Pozvedneme číši na zdraví nejmilejšího člověka, na zdraví toho, kdo učinil budoucnost přítomnosti, kdo starcům navrátil mládí a mladým dal moudrost — na zdraví Josefa Vissarionoviče Stalina!“ („Svatá tání nad Moskvou“ od A. Surova).

On ví o bloudění a chybách Dobrovolského, on radí jeho přátelům v „Čestném soudu“ A. Štejna, jak rozhodnout věc, která se dotýká cti, důstojnosti a povinnosti sovětských učenců, jichž si soudruh Stalin velmi váží. Právě tak v případě bakteriologa Trubnikova v „Cizím stínu“ K. Simonova: Mažejev, přítel Trubnikovův, referuje o své návštěvě v Moskvě: „Nařídili mi, abych vzkázal, ... že vláda přes všechny omyly, kterých se Trubnikov dopustil, věří, že je poctivý učenec a nepochybuje, že bude schopen svou vinu odčinit tím, že dokončí práci, kterou započal. — To mi řekl ministr a podle výrazu jeho očí jsem pochopil, kdo jemu řekl to, co on říkal mně.“

Na Stalina se odvolávají sovětské vojáky ve hře „V našem pluku“ A. Kuzmičeva, nejednou si v jeho díle, v jeho výročních ověřujících správnost svého jednání, svých zásad.

Na Stalina vzpomíná v závěru hry „Makar Dubrava“ titulní hrdina, na Sta-

lina vzpomíná Romaňuk v „Kalininově háji“.

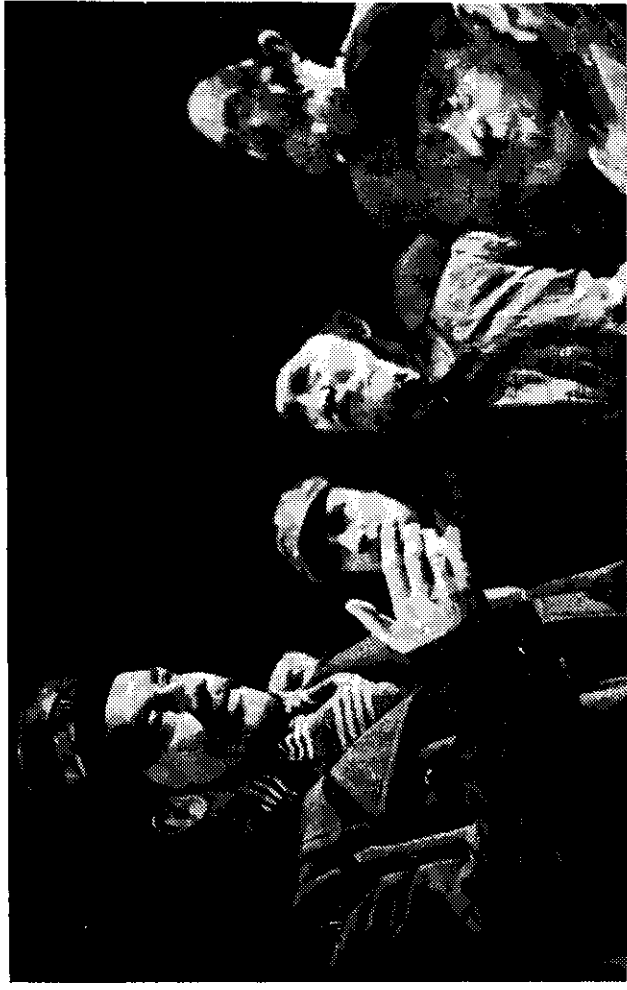
Na Stalina se ptá chlapec Saša Butuzov, úsilím sovětských vojáků vyrvaný ze spárů imperialistických vězňů ve hře „Chci domů“ od S. Michalkova, o důvěře a naději ve Stalina mluví Němka Frida Norbergová ve hře J. Germana „Jedné podzimní noci“.

V posledním dějství Michalkovovy hry „Ilja Golovin“ líčí Golovin posvícením návratu z ciziny mírové shromáždění na stadionu: „A kdybyste slyšeli, co se na stadionu dalo, když bylo vysloveno jméno soudruha Stalina! Nikdy v životě nezapomenu na to, co jsem prožil v těch chvílích, když jsem spolu

s půl milionem stejně smýšlejících lidí stál a tleskal našemu Josefu Vissarionoviči.“

Od úst k ústům, od srdcí k srdci letí i dnes jeho jméno, živý symbol všeho nejčistšího a nejlepšího, čeho je schopen člověk. Na prapuru Stalinově jsou napsána největší hesla naší doby, heslo míru mezi národy, heslo socialistického budování naší vlasti.

Úkolem dramatické tvorby a divadla je v posvátné čistotě je chovat, tak jak je chová ve svém srdci lid, nést je vysoko nad hlavami, dál, kupředu, tam, kam ukazuje cestu on, největší člověk naší doby, otec, učitel a vůdce nás všech, jímž zůstává i dnes a na věčné časy.

Laureát státní ceny V. Šmeral v roli J. V. Stalina v jedné ze scén hry „Přechod stane“ v Divadle čs. armády 475

DIVADLO

REDAKTORI

DR. O. POPP

OTA ŠAFRÁNEK

ALENA URBANOVÁ

MASARYKOVA UNIVERZITA
Filozofická fakulta
Katedra KDS
Albrechtova 1
602 00 BRNO

ROČNÍK IV

1953

GRAFICKY UPRAVILI

J. HANZL

A. DVORÁK

VYTIŠKL

ORBIS, N. P., ZÁVOD 3 JIŘÍHO DIMITROVA

PRAHA VII